

مارک ایران

• محمد حسن زاده

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

• مارک ایران، تدوین کمیته ملی مارک ایران، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱، ۴۱۹ صفحه، وزیری.

۶. دکتر زهرا شادمان، عضو بازنشسته هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.
۷. دکتر ماندانا صدیق بهزادی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.
۸. دکتر مرتضی کوبی، دانشیار گروه علوم کتابداری دانشگاه شهید چمران اهواز.

این کمیته مسئولیت تهیه و تدوین مارک ایران را بر عهده گرفته و کار به‌هنگام سازی و انتشار ویراست‌های جدید و اضافات و تغییرات مارک ایران را ادامه می‌دهد.

کتاب مارک ایران به عنوان نخستین دستنامه مارک ایران منتشر شده است. همان‌گونه که در مقدمه کتاب اشاره شده در مرحله نخست فقط به تک نگاشت‌ها اکتفا شده است و کمیته در نظر دارد در ویراست‌های بعدی پیاپی، مواد دیداری و شنیداری، مواد جغرافیایی و فایل‌های کامپیوتری را به تفصیل بیاورد.

این کتاب از قسمت‌های زیر تشکیل شده است:

مقدمه

نحوه تنظیم دستنامه

ساختار فرمت مارک ایران

اطلاعات عمومی برچسب رکورد و فیلدهای داده‌ای

برچسب رکورد

علاوه بر قسمت‌های بالا، هفت پیوست (کد زبان‌ها، کدکشورها، کد نقش‌ها، کد نقش‌ها نمایه انگلیسی به فارسی، کد نظام‌های موضوعی، قواعد فهرست نویسی و کد فرمت، اطلاعاتی که باید به ضمیمه رکوردهای مبادله ارائه شود، مثال‌ها) و دو واژه‌نامه فارسی انگلیسی و انگلیسی فارسی نیز در آخر کتاب آورده شده است.

در پیشگفتار کتاب پس از توضیحی مختصر از تاریخچه مارک و پیدایش مارک‌های ملی و مارک جهانی و لزوم یکدستی اطلاعات کتابشناختی در کشورهای مختلف، روند شکل‌گیری کمیته ملی مارک ایران بیان شده است. همچنین در این قسمت روش کار و تبعات مارک ایران را که بر مبنای مارک جهانی پایه‌ریزی شده، شرح داده است. این کتاب صرفاً تک نگاشت‌ها را در برمی‌گیرد و به سایر اشکال مواد اطلاعاتی نمی‌پردازد.

در مقدمه کتاب هدف و دامنه مارک ایران تشریح شده است. در قسمت تداوم مارک ایران اشاره گردیده که کمیته دائمی مارک ایران که بخشی از معاونت پردازش و پژوهش کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران است مسئولیت رسیدگی به مارک ایران و اصلاح و گسترش آن را برعهده دارد و سالانه نتایج کار خود را برای استفاده کاربران انتشار می‌دهد. در ادامه مقدمه کتاب تحت عنوان تعاریف، اصطلاحاتی که در این دستنامه به کار برده شده، تعریف و تبیین گردیده است.

کتابخانه ملی ایران در راستای سازگار کردن اطلاعات کتابشناختی خود با موازین بین‌المللی و نیز دستیابی به نظام مطلوب اطلاع‌رسانی ملی و ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی سازگار با نظام جهانی اطلاعات در فروردین سال ۱۳۷۷ اقدام به تشکیل کمیته ملی مارک ایران نمود. این کمیته که کتاب مارک ایران حاصل تلاش بی‌شائبه اعضای آن است با هشت نفر به شرح زیر کار خود را شروع کرد:

۱. مهندس امیر پارسی، عضو هیأت علمی مرکز مدارک علمی ایران.
۲. شیرین تعاونی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.
۳. دکتر فریبرز خسروی، معاون پردازش و پژوهش کتابخانه ملی ایران.
۴. مهندس مهران رهگذر، مدیرکل خدمات ماشینی و اطلاع‌رسانی سازمان نظارت بر قیمت وزارت بازرگانی.
۵. پوری سلطانی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.

۷. بلوک مسئولیت معنوی اثر

۸. بلوک ویژه استفاده کاربرد بین المللی

۹. بلوک ویژه استفاده کتابخانه‌های ایران

در هر کدام از بلوک‌ها روند کار به این صورت است که ابتدا تعریف و دامنه فیلدهای موجود در بلوک مربوطه، سپس چگونگی کاربرد آن به صورت فهرست‌وار آورده، و در ادامه هر کدام از فیلدها به صورت مفصل در قالب تعریف فیلد، چگونگی کاربرد از لحاظ الزامی یا تکرار پذیر بودن، نشانگرها، فیلدهای فرعی ارائه شده است. علاوه بر این در هر کدام از فیلدها نکات قابل ذکر درباره محتوای آنها و همچنین فیلدهای مرتبط با آن فیلد تبیین شده است. در پایان نمونه‌هایی برای هر کدام از موارد مورد بحث ارائه گردیده است. این روند در همه بلوک‌ها با توجه به ضرورت تفصیل یا اختصار هر کدام از بلوک‌ها و فیلدهای مربوطه ادامه پیدا کرده است.

بخش پیوست‌ها از هفت پیوست تشکیل شده است:

پیوست یک، کد زبان‌ها را در برمی‌گیرد. این پیوست به صورت الفبایی همه زبان‌های موجود دنیا را در برمی‌گیرد که با توجه به موقعیت و ضرورت از ارجاعات و تجویزها نیز استفاده شده است. به‌عنوان نمونه، در مکان الفبایی زبان آذربایجانی چنین آمده است:

Azərbaycani [AZƏ]

Azəri uə Azərbaycani

در این پیوست، علاوه بر فهرست الفبایی زبان‌ها، فهرست الفبایی کد زبان‌ها نیز آورده شده که استفاده از این فهرست را آسان‌تر کرده است. بنابراین، هم می‌توان از طریق زبان‌ها به کد آنها دست پیدا کرد و هم از طریق کد زبان‌ها به خود زبان‌ها دست یافت.

پیوست دو، کد کشورها را در بر می‌گیرد. در این پیوست کشورها به صورت الفبایی آمده و کد مورد استفاده آنها در مارک جهانی و مارک ایران در مقابل اسامی کشورها آورده شده است. در مورد جمهوری اسلامی ایران به عنوان نمونه چنین آمده است:

IRI FO CILIBUPER CIMLJSI INARI

در این پیوست نیز مانند پیوست قبلی، فهرستی الفبایی از کد کشورها نیز آورده شده است که به اسامی کشورها دلالت دارند. پیوست سه، به کد نقش‌ها که کد سه نویسه‌ای نقش‌هاست اختصاص دارد این کدها در فیلد فرعی ۱ از فیلدهای بلوک ۲ «مسئولیت معنوی» کاربرد دارد. به عنوان نمونه در محل الفبایی فارسی «بازیگر» چنین آمده است:

Actoi

بازیگر

002

شخصی که در یک نمایش موزیکال یا دراماتیک یا هر نوع نمایش دیگر هنرنمایی می‌کند. در همین پیوست نمایه انگلیسی به فارسی نقش‌ها نیز به همراه کد آنها آورده شده است، به عنوان نمونه:

040 Añiz

هنرمند

050 Azzipnə

مسئول نشر

لازم به ذکر است که در این قسمت، به اصطلاحاتی که به معنای متداول مورد استفاده قرار گرفته، اشاره‌ای نشده است.

در بخش نحوه تنظیم دستنامه، قسمت‌های مختلف و علامت‌های مورد استفاده در طول دستنامه توضیح داده شده است. این قسمت نمایی کلی از دستنامه را برای استفاده کننده ارائه می‌دهد که پس از مطالعه این قسمت می‌توان سایر قسمت‌های دستنامه را به آسانی مورد استفاده قرار داد.

بخش سوم دستنامه مارک ایران به ساختار فرمت این مارک اختصاص یافته است.

ابتدا ساختار کلی مارک ایران (برچسب رکورد متشکل از ۲۴ نویسه فهرست راهنما متشکل از یک شماره سه رقمی برای هر فیلد داده‌ای، همراه با طول فیلد و جایگاه اولین نویسه آن نسبت به ابتدای نخستین فیلد داده‌ای فیلدهای داده‌ای) سپس برچسب رکورد، فهرست راهنما، فیلدهای متغیر، فیلدهای الزامی، طول رکورد، ارتباط بین رکوردها، مجموعه‌های نویسه‌ای، تکرار داده‌ها، نحوه برخورد با خطوط متفاوت، مورد بحث قرار گرفته است. علاوه بر این موارد نمونه‌هایی نیز برای موارد مطرح در این قسمت آورده شده است، این نمونه‌ها می‌تواند خواننده را در درک آسان مطالب یاری کند.

بخش چهارم کتاب اطلاعات عمومی برچسب رکورد و فیلدهای داده‌ای را در برمی‌گیرد. در این بخش، تکرار فیلدها و فیلدهای فرعی، ترتیب فیلدها، ترتیب فیلدهای فرعی، نویسه‌ها، نویسه‌های جانشین، علائم کنترل رج آرای، شکل و محتوای داده‌ها، نشانه‌گذاری و همچنین استفاده محلی و ملی مورد توجه قرار گرفته است و هر کدام از این قسمت‌ها به صورت مختصر و در صورت نیاز به همراه مثال ارائه شده است. قسمت دیگر این بخش به برچسب رکوردها اختصاص دارد، تعریف، چگونگی کاربرد، شماره نشانگرها، فیلدهای فرعی، عناصر داده‌ای با طول ثابت و همچنین به نکاتی در مورد محتوا پرداخته شده است که از جمله: طول رکورد، وضعیت رکورد، کدهای کاربردی، نوع رکورد، سطوح کتابشناختی، کدهای سطوح سلسله مراتبی، نحوه فهرست‌نویسی و فیلدهای مرتبط را در برمی‌گیرد.

قسمت پایانی بخش چهارم کتاب به بلوک‌های رکورد اختصاص دارد که ده بلوک به شرح زیر آورده شده است:

0 بلوک شناسایی

۱. بلوک اطلاعات کد شده

۲. بلوک اطلاعات توصیفی

۳. بلوک یادداشت‌ها

۴. بلوک شناسه رابطه

۵. بلوک عنوان‌های مرتبط

۶. بلوک تجزیه و تحلیل موضوعی

